

ชายชั้น คำแดงยอดไต

การเริ่มการบันทึก

การบันทึก คือ การจดจำผลการศึกษา หรือการสังเกต และความนึกคิด เพื่อช่วยความทรงจำ หรือเพื่อให้รู้เรื่องเดิม เริ่มตั้งแต่มนุษยชาติเกิดขึ้นบนโลก มนุษย์ชาวลไต (ไทใหญ่) ได้สัมผัสกับลมฟ้าอากาศ ผลก็คือ ได้เรียนรู้ความเยือกเย็น ความหนาว ความอบอุ่น และความชุ่มชื้น มนุษย์ชาวลไตได้มีการสังเกตสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะกายภาพและชีวภาพ ที่อยู่กับตัว หรือใกล้ตัว หรือที่เดินทางไปพบปะ ในเมื่ออันสิ่งนั้นๆ เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สังเกตต้นไม้แตกยอด ดอกไม้บาน ผลไม้สุก ตรงกับช่วงเยือกเย็นหนาวร้อนหรือฝนตกช่วงใด

เมื่อมนุษย์ชาวลไตมีความรู้ดี เรื่องลมฟ้าอากาศและธรรมชาติของพืชผลแล้ว ได้บันทึกเป็นอย่างดีและละเอียดอ่อน จึงกำหนด วัน เดือน ปี และฤดูกาล หรือปฏิทินของชาวลไตขึ้น ได้กำหนดเมื่อเวลาต้นไม้เือง (สากรู่า) หรือไม้กอนออกดอก เป็นเดือนที่หนึ่งของปี เรียกว่าเดือนเือง (ตรงกับเดือนอ้ายหรือเดือนหนึ่งของไทย) สังเกตไปอีกสองเดือน คือ นับจากเดือนเืองไปถึงเดือนที่สามเป็นช่วง มะมัน (ต้นพลัม) ออกดอก เรียกเป็นเดือนสาม สังเกตได้ว่าเวลานั้น ฟ้าเริ่มส่งเสียงดัง (ฟ้าร้อง) สังเกตต่อไปอีกหกเดือน มะขามป้อมก็ออกดอก เรียกเป็นเดือนเก้า ฉะนั้นมนุษย์ชาวลไตจึงมีถ้อยคำ ว่า //มะมัน (ดอก) เดือนสาม มะขาม (ดอก) เดือนเก้า. เดือนสามฟ้าดังเต้า เดือนเก้าฟ้าดังเมื่อ. เดือนสาม มะขามสุกเหนือ (บน) ต้น. คราวของในเมืองคน (มนุษย์โลก) ทั้งหมดฟ้าฝนผ่าน(ก่อให้เกิด)//

อีกถ้อยคำหนึ่งว่า //กินเหง้า นอนปาย (ปลาย)// ถ้อยคำนี้ เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นแบบอย่างการสร้างบ้านเรือนของชนชาวลไตมาจนถึงสมัยปัจจุบัน คือ การสร้างเรือนของชาวลไต นั้น หากใช้ไม้โดยเฉพาะไม้ไผ่ ส่วนที่เป็นข้างโคนต้นของไม้ทั้งหมด ให้หันไปทิศทางที่จะไว้

บันไดขึ้นบนบ้าน หรือทิศทางที่จะไว้เป็นที่ครัวไฟ ส่วนที่เป็นข้างปลายของไม้ทั้งหมด ให้นำไปทิศทางที่จะทำเป็นห้องนอน ขนบธรรมเนียมประเพณีอันนี้ หมายถึงเมื่อนุชชนยังไม่มีการสร้างบ้านแปลงเรือนนั้น อยู่กินนอนกันในถ้ำ เมื่อหาได้อาหารมาก็ ทำไฟเผาอย่างกินกัน ที่โคนต้นไม้ใหญ่ แล้วเวลานอน (เพื่อความปลอดภัย) พวกกันขึ้นไปนอนบนง่ามไม้ (ปลายไม้) หรือในถ้ำ จึงเกิดมีขนบประเพณี กินแห่งนอนปลาย ၅၀၆၀၆; ၁၅၀၆: ၀၆

พิจารณาถ้อยคำข้างต้นแล้ว จารีตการบันทึกของชนชาวไตนั้น ถึงแม้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่เพียงพอ ก็กล่าวได้ว่า เริ่มมีจารีตการบันทึกเมื่อนุชชนชาวไตเริ่มมีอารยธรรม การสร้างบ้านแปลงเรือน และการนับ วัน เดือน ปี และฤดูกาลเพื่อสังคมนาการเกษตร

อุปกรณ์ที่ใช้ในการบันทึก

1. กระดาษ (เจ้า ၆၀၀;)

เริ่มตั้งแต่เมื่อนุชชนชาวไตเริ่มมีการบันทึก อาจมีการบันทึกผลการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ หรือการสังเกตสิ่งต่างๆ โดยวาดเขียนไว้บนผนังถ้ำ แผ่นหิน และกระดูก เพื่ออนุรักษ์ความทรงจำ หรือความคิด และเหตุการณ์ต่างๆ นั้นไว้ เพื่อการศึกษา หรือเพื่อชนรุ่นหลัง นอกจากนั้นชนชาวไตยังมีการบันทึกบนวัสดุต่างๆ ได้แก่ แผ่นดินเผา หม้อ ไห แผ่นไม้ หนังสัตว์และใบลาน ซึ่ง ชาวไตเรียกว่า เป้ (ใบเป้) ၆၀, (ๆๆ๐,) ชาวไตมีความชำนาญในการใช้ใบลานในการบันทึกเรื่องราวและบทความต่างๆ เป็นอย่างดี หนังสือใบลานในภาษาไต เรียกว่า พับไหมเป้ (ใบเป้) ၀၀. ๆๆ๐, จึงมีศัพท์ที่ว่า ลีกลายใบเป้ ၀၀၆; ၀၀: ๆๆ๐ หรือหมายถึง วรรณคดี ในภาษาไทยมาตรฐานนั่นเอง

ชนชาวไตภูมิใจมาก ที่สามารถผลิตกระดาษได้ โดยภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ได้สำเร็จและสมบูรณ์ มีการผลิตใช้กันอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย จนถึงปัจจุบัน คำว่ากระดาษในภาษาไตเรียกว่า เจ้า ๆ๐๐; กระดาษนั้น ผลิตจากเปลือกต้นสา ซึ่งมีประวัติความเป็นมา ดังต่อไปนี้

แต่ก่อนมีชาวนาไต่คนหนึ่งชื่อ จายสิน¹ ในการทำไร่ทำนานั้น จำเป็นต้องใช้เชือก เพื่อใช้ในการเกษตร สำหรับมัดวัวมัดควาย และอุปกรณ์การเกษตร หรือใช้เป็นเชือกบังคับวัวและควายในการไถนา จายสิน^๑ ไร่อ๋อเอ๋อ จึงไปตัดต้นปอสาและต้นสา^๒ ลอกเอาเส้นใยเปลือกลำต้นทำเป็นเชือก มีคำโบราณของชาวไตกล่าวไว้ว่า //เฮ็ดสัง เฮ็ดแต่ๆ กินอ้าแป้ ให้ให้ล้าขย// ฎี๊อ๊ะ๑๑ ฎี๊อ๊ะ๑๑.๑๑. ฎี๊อ๊ะ๑๑,๑๑. ฎี๊อ๊ะ๑๑.๑๑ (ทำอะไรทำอย่างจริงจัง กินหรือใช้ไม่หมด ให้ให้ล้าขย) จายสิน ทำเชือกสำหรับใช้และให้ให้ล้าขยออก จึงลอกเอาใยเปลือกปอกระสามาไว้หลายๆ นานวันเข้าส่วนที่เป็นเศษเส้นใยกระสากก็กลายเป็นกองหนามขึ้น เมื่อถูกฝนถูกน้ำก็ทำให้น้ำเปียกชุ่มเปื่อยเกิดติดกันเป็นแผ่นขึ้น จายสินก็เก็บเอาแผ่นเยื่อนี้มาบันทึกงานของตน ผลที่เกิดขึ้นคือ จายสินก็ได้ความรู้ว่า เส้นใยสา เมื่อมันชุ่มเปียก จะสามารถนำมาทำเป็นแผ่นได้ จายสินจึงนำเอาเส้นใยสาไปแช่น้ำให้นิ่ม และต้มให้เปียกเพื่อจะทำเป็นเยื่อ สำหรับทำเป็นแผ่น จากคำว่า แซ่ ๑๑๑ จึงเรียกผลผลิตแผ่นที่ได้มานั้นว่า เยื่อ ๑๑๑^๓

1. การตั้งชื่อชนชาวไต (1) คำตัน แยกให้รู้ว่าเป็นลูกหญิงหรือลูกชาย จายหมายถึงลูกผู้ชาย นางหมายถึงลูกผู้หญิง (2) คำที่สองตามมาเป็นคำบอกลำดับการเกิด เริ่มจากลูกผู้ชาย หรือลูกผู้หญิงคนหนึ่ง ต่อไปคนที่สอง ตามลำดับ ให้ตั้งชื่อได้อย่างอิสระเท่าเทียมกัน ลูกผู้ชาย ได้แก่ จายอ้าย จายยี่ จายสาม จายไต้ จายโง้ (จั่ว) จายง่า จายโม่ก จายหล้า จายสิน ส่วนลูกผู้หญิง ได้แก่ นางเหย้ นางอี่ นางอาม นางไอ่ นางไอ้อ๊ นางอ้อ๊ก นางเอ็ด นางหล้า นางสิน หากยังมีมาอีก จะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม ให้ชื่อว่า กอย (กอย หมายถึง จบท้าย) (3) คำที่สาม เป็นคำบอกชื่อตัว และ (4) คำที่สี่ เป็นคำบอกชื่อสกุล

2. ต้นสา เป็น พืชตระกูลปอ ซึ่งเรียกว่า กระสาหรือปอกระสา (ชื่อสามัญ mulberry paper ชื่อวิทยาศาสตร์ *Broussonetia papyrifera-urticaceae*) เป็นไม้ต้นขนาดกลาง มักจะขึ้นเองทั่วไปตามป่าเขา เจริญเติบโตได้ดีในสภาพดินร่วนซุย โดยเฉพาะบริเวณห้วยลำธารที่มีความชื้นสูง ลำต้นมีลักษณะกลม เปลือกลำต้นเรียบ มีสีน้ำตาลเข้มหรือลายดำน้ำตาล คำแกมม่วง หรือสีอื่น ๆ แล้วแต่พันธุ์ เมื่อตัดต้นหรือกิ่งระหว่างเปลือกกับแกนของลำต้น จะมีน้ำยางสีขาวข้นไหลออกมา ไบใหญ่เท่าฝ่ามือ เป็นรูปมนรี โคนไบเว้าเข้าคล้ายรูปหัวใจ ปลายแหลม ขอบหยักเป็นแบบฟันปลา หลังไบมีสีเขียวแก่ ท้องไบสีเขียวอ่อนอมขาวสะท้อนแสง มีขนอ่อนทั้งสองด้าน ดอกออกเป็นช่อ มีทั้งดอกตัวเมียและตัวผู้ แยกออกเป็นอย่างละช่อ ดอกตัวเมียมีสีม่วง ดอกตัวผู้มีสีน้ำตาลอ่อน ผลจะออกบริเวณง่ามไบ มีเนื้อนุ่ม เมื่อแก่จัดจะมีสีแดงสด

3. สัมภาษณ์ (9.4.2537) จากกิ่งขอลแสง อายุ 84 บ้านเลขที่ 37 ป๊อกแท่นม้า เมืองน้ำคำ ทุ่งมาว รัชชาน สหภาพเมียนมา ชายแดนสาธารณรัฐประชาชนจีน-สหภาพเมียนมา

กระดาษสาที่ได้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง มีการคัดแปลงนำมาประดิษฐ์ สิ่งของต่างๆมากขึ้น แต่เดิมส่วนใหญ่ใช้ทำร่ม พัด ว่าว กระดาษห่อของ กระดาษแบบเสื้อ กระดาษ ปูเป็นเสื้อหรือปูเป็นที่นอน กระดาษใช้เขียนตำรา คัมภีร์ เรื่องราวต่างๆ เป็นต้น ปัจจุบันนำมาใช้ อย่างกว้างขวาง เช่น สมุดจดที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ กระดาษเขียนจดหมายพร้อมซอง บัตรอวยพร ต่างๆ ดอกไม้ประดิษฐ์ โคมไฟ ภาพวาด เสื้อผ้า ชุดวิวาห์ ชุดผ้าตัด กระดาษเช็ดมือ กระดาษเช็ด เลนส์ ผ้าอ้อมเด็ก ฟ้านามัย กระดาษชำระใช้ซับเลือด กระดาษห่อเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ ก่อนนำไปฆ่าเชื้อโรค เป็นต้น ทำให้กระดาษสาเป็นที่รู้จัก และได้รับความนิยอย่างกว้างขวางมาก ยิ่งขึ้น กระดาษสาที่ได้จากต้นสาแต่ละชนิดจะมีความหนาบางไม่เท่ากัน ในที่นี้จะกล่าวถึง กระดาษ ใช้เขียน สำหรับทำสมุด พับสาหรือหนังสือ เป็นหลัก

สาหรือกระสามีสองชนิด ได้แก่ ชนิดเถา (สาเถาหรือ သူဇွန်) และชนิดคั้น (สาคั้น သူတူခဲး) ชนิดคั้นที่ใช้กันมาก มีสองพันธุ์ คือ พันธุ์สาเถา သူဇွန် และพันธุ์สาหลวง သူလူငါး พันธุ์สาหลวงเป็นเชื้อกระดาษที่ดีเยี่ยมยอด โดยตามธรรมชาติแล้ว กระดาษสาที่ผลิต จากสาเถาจะมีสีขาวขุ่น แต่กระดาษที่ทำจากสาหลวง จะมีสีขาวใสกว่า ฉะนั้น จึงนิยมใช้เปลือกคั้น สาพันธุ์สาหลวงในการทำกระดาษ สำหรับวาดเขียน ทำพับสาหรือหนังสือ ซึ่งขั้นตอนและกรรมวิธี ในการทำกระดาษมีดังต่อไปนี้

- (1) นำเส้นใยเปลือกสาแห้ง⁴ มาล้างให้สะอาด เลือกสิ่งสกปรกออกแล้วนำไปแช่น้ำไว้หนึ่ง คืนให้เปลือกสาอ่อนตัวลง
- (2) จากนั้น นำเปลือกสาที่แช่น้ำนั้น ไปต้มรวมกับน้ำด่างขี้เถ้า⁵ สองวัน หรือจนกระทั่ง เส้นใยเปลือกสาเปื่อยยุ่ยดี (สมัยใหม่นี้นิยมใช้ Potassium sulphate แทนด่างขี้เถ้า เพื่อไม่ให้เสียเวลาต้ม นานประมาณ 2-3 ชั่วโมง)
- (3) เมื่อต้มเสร็จแล้ว นำเส้นใยเปลือกสาล้างน้ำจนหมดด่าง

4. เส้นใยเปลือกสาที่ตัดและปอกลอกในเดือนกุมภาพันธ์นั้น เป็นเชื้อที่มีคุณภาพเยี่ยมที่สุด ตัดต้นสามาเป็น ท่อนๆแล้ว ขูดผิวเปลือกนอกออกให้สะอาดก่อน จึงลอกเอาเปลือกใน นำมาตากแห้ง เพื่อที่จะเก็บไว้นาน

5. น้ำด่าง เป็นน้ำขี้เถ้า ขี้เถ้ามีหลายชนิด ขี้เถ้าหั่วกล้วยหรือต้นกล้วยมีคุณภาพดีที่สุด นำขี้เถ้าใส่ในกระบุง แล้วเทน้ำใส่ลง กรอง เอาน้ำขี้เถ้าที่ใสไว้เป็นน้ำด่าง

- (4) จึงนำไปทาบ ด่า หรือ โม่ ทาบเป็นจังหวะสม่ำเสมอไปเรื่อยๆ จนเส้นใยเปลือกสาแตก
อยู่เป็นเยื่อกระดาษ (สมัยใหม่นี้ ใช้เครื่องตีหรือบดเยื่อเปลือกสาเพื่อให้ประหยัดเวลา)
- (5) แล้วนำเอาเยื่อกระดาษที่ได้ทำเป็นก้อนกลม เยื่อกระดาษหนึ่งก้อนใช้สำหรับทำกระดาษ
หนึ่งแผ่น (ขนาดของก้อน เป็นตัวกำหนดความหนาบาง ของแผ่นกระดาษ)
- (6) นำเยื่อสาที่เป็นก้อนใส่ในกระบอกลไม้ไผ่⁶ ใส่ น้ำ เอาไม้กวาน (ซึ่งปลายด้ามที่ใช้กวานมี
ไม้กัลดเป็นสี่แฉก) ภาษาไตเรียกว่า โหลย လူငှါ คนให้เยื่อกระดาษยุ่ยสลายตัวทั่ว
กันดี
- (7) แล้วเทใส่ในแม่พิมพ์⁷ ซึ่งชาวไตเรียกว่า ถ่าง ၀၀၁၄, (ขนาดแม่พิมพ์ ขึ้นอยู่กับขนาด
กระดาษที่ต้องการ) ที่เตรียมไว้ในบ่อหรือหลุมน้ำ ชาวไตเรียกว่า ถาง ၀၀၁၄ แล้วใช้
มือตะเบาๆ กลี๋ยกระจายเยื่อบนแม่พิมพ์ ให้ทั่วสม่ำเสมอ
- (8) แล้วจึงยกเอาแม่พิมพ์นั้นขึ้น นำไปตากแดดไว้เป็นหมู่ๆ ตากทิ้งไว้จนกระทั่งกระดาษ
แห้งสนิท จึงนำเข้าที่รม
- (9) แล้วเอาก่อนหินราบเรียบ หรือหมากหินกง ၀၀၁၄, ဂျီဝ်ခွင်း (ก้อนหินที่ได้มาจาก
แม่น้ำคงหรือสาละวิน ซึ่งมีลักษณะกลมรีและราบเรียบ) หรือภาชนะที่ราบเรียบ ซึ่งชาว
ไตเรียกว่า หว่านน้ำหนึ่ง เมืองกึ่ง ၀၀၁၄, ၀၀၆၀.၀၀၁၄; ဝိုင်းဝိုင်း (ถ้วยน้ำชา
เคลือบเซรามิก ผลิตจากเมืองกึ่ง รัฐชาน) ฎไปฎมาให้ทั่วหน้ากระดาษ ทำให้กระดาษ
ราบเรียบ เพื่อให้เขียนหนังสือได้ราบรื่นดี
- (10) หลังจากนั้น จึงลอกกระดาษออกจากแม่พิมพ์⁸ กระดาษที่ได้ สามารถนำไปใช้เขียน
หนังสือได้ อย่างหนาเขียนได้สองด้าน อย่างบางเขียนได้ด้านเดียว

6. กระบอกลไม้ไผ่ ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 เซนติเมตร

7. แม่พิมพ์หรือถ่าง ၀၀၁၄, ที่ใช้ทำกระดาษชนิดแผ่นหนา ที่นำมาทำพับสาหรือหนังสือ ที่ชาวไตเรียกว่า
พับได้ับ ၀၀.၀၀၀၀. จะมีขนาด 0.5 x 1.5 เมตร ส่วนสำหรับทำพับเก็บ ၀၀.ဝိဝ်ခွင်း ซึ่งใช้กระดาษชนิด
บาง มี 55 หรือ 65 เซนติเมตร x 65 หรือ 70 เซนติเมตร ทำด้วยกรอบไม้ ใช้ผ้าฝ้ายบางเนื้อละเอียดเย็บติดไว้
หรือตีตะปูติดไว้

8. Shan Magazine, ราชปี, University of Yangon, Myanmar, ใต้ศักราช (ค.ศ.) 2090 ค.ศ. 1996 หน้า 111-113
และแบบเรียนลิกไต ชั้นสี่ กรมการศึกษา รัฐชาน หน้า 57-59

นอกจากใช้เชื้อเปลือกสาทำเป็นกระดาษแล้ว ชาวดไตยังใช้หน่อไม้ไผ่แก่ ๑๑๖,๕๑, หรือไม้หนุ่ม ๑.๑๕๑, แปรรูปเป็นกระดาษอีกด้วย กระดาษที่ได้จากเชื้อหน่อไม้ไผ่นั้น ชาวดไต เรียกว่าเจ้หน่อ ๑๐๐;๑๑๖, หนังสือที่ใช้กระดาษไม้ไผ่หรือเจ้หน่อนั้นเรียกว่า พับเจ้หน่อ ๐๐.๑๐๐;๑๑๖, หรือพับเจ้ไม้ซาง ๐๐.๑๐๐;๑.๑๑๖: ความแตกต่างระหว่างเจ้หน่อ กับเจ้สา ในการแปรรูปกระดาษเป็นสิ่งของต่าง ๆ นั้น ไม่ต่างกัน แต่จะต่างกันที่สีสัน เจ้หน่อจะ ราบเรียบและบางกว่า มีเนื้อนุ่มหรือเนื้ออ่อนนุ่มกว่า เจ้สาจะขวกกว่าและเหนียวกว่า ชาวดไตนิยม ใช้เจ้สามากกว่าเจ้หน่อ อีกอย่างหนึ่ง ถือว่าไม้ซางหรือไม้ไผ่นั้น ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ มากกว่า แต่ไม้ไผ่นั้นนอกจากนำเส้นใยทำเป็นเชือก และทำยาสมุนไพรแล้ว ประโยชน์อื่นมีน้อย⁹

การใช้กระดาษทำเป็นพับสาหรือหนังสือนั้น เมื่อต้องการกระดาษสีดำ หรือหากเนื้อ กระดาษไม่ขาวสะอาด ผู้ใช้บางคนอาจจะทำเป็นกระดาษสีดำใช้ การทำกระดาษสีดำ (กระดาษ ทาสุมก) สำหรับใช้เขียนนั้นมีวิธีการดังต่อไปนี้ คือ (1) นำเอาขี้เฒ่า สามส่วน (2) ผงถ่านปน ละเอียด (ซึ่งใช้ผ้าบางๆกรองแล้ว) สามส่วน (3) ผงฝุ่นละเอียด (ซึ่งใช้ผ้าบางๆกรองแล้ว) หนึ่งส่วน และ (4) ข้าวเหนียวหนึ่งพองเหมาะ ผสมกัน (5) ใส่น้ำพองเหมาะแล้ว นวดให้เข้ากัน จะได้สิ่งที่มี ลักษณะคล้ายกาวน้ำ นำไปทาบนหน้าพับสาที่เตรียมไว้ เสร็จแล้วนำไปตากแดดให้แห้งในวันเดียว (ถ้าไม่แห้งในวันเดียว น้ำกาวอาจซึมไปหน้าอื่นหรือด้านหลัง ที่ไม่ต้องการทำเป็นสีดำ)¹⁰ วิธีการนี้ เป็นวิธีการหนึ่งในการทำแผ่นกระดาษดำ (กระดาษขนวน หรือกระดาษไม้ทาสุมก) กระดาษสีดำ นั้นเรียกว่า เจ้ปูน ๑๐๐;๐๑๖: กระดาษดำนั้นเรียกว่า แป้นปูน ๐๑๖;๐๑๖:

2. ปากกา (กำ ๑๖)

ชาวดไตมีคำที่ว่าลิกลาย ๑๑๖;๑๑: หรือลิกลายปลายกำ ๑๑๖;๑๑:๐๑๑๖ (ภาษาไทยมาตรฐานเรียก วรรณคดี) สะท้อนให้เห็นถึงว่า ชาวดไตมีอุปกรณ์ใช้บันทึกเรียกว่า กำ

9. สัมภาษณ์ (9.4.2537) จาก คิงหมอกเฮิง อายุ 65 บ้านเลขที่ 42 ป๊อกหนองซ้าง เมืองน้ำคำ พุกมา รัฐชาน สหภาพเมียนมา ชายแดน สาธารณรัฐประชาชนจีน-สหภาพพม่า

10. สัมภาษณ์ (28.12.2546) จาก พระอธิการ อินตา นุแดง วัดป่าเป้า ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ และลุงจองเง่า อายุ 84 วัดปางควาย ต.เวียงแหง อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่

ธอ (ปากกา) ตามยุคสมัย ก็มีหลายชนิด กำก้านธอ ธอธอธอ;ธอ;ธอ; กำก้านฝอง ธอธอธอ;ธอ;ธอ; กำเหล็ก ธอธอธอ; กำหิน ธอธอธอ; กำกู ธอธอ; กำปี ธอธอ; (พู่กัน) และกำกุธ ธอธอธอ, ในสมัยใหม่ที่ใช้กันมากก็คือ กำชิม ธอธอธอ; (ปากกาหมึกซึม) และกำจัน ธอธอธอ; (ดินสอ)

อุปกรณ์ใช้เขียน ใช้ก้านธอ ธอธอธอ;ธอ;ธอ; บางถิ่นใช้ก้านฝอง ธอธอธอ;ธอ;ธอ;,¹¹ ส่วนหมึกอาจใช้ข่างไม้ผสมเขม่า อุปกรณ์ใช้เขียนลงบนกระดาษสีดำ หรือ เจ็ปูน ธอธอธอ;ธอ;ธอ; ใช้ปากกา หินกำกู ธอธอ, ¹² อุปกรณ์ใช้เขียนลงบนใบลานเรียกว่า กำเล็ก ธอธอธอ; (ปากกาทำด้วยเหล็ก) กำเหล็กมีปลายแหลม จารผิวใบลานได้อย่างดี แต่เมื่อชนชาติผลิต เจ็สา ธอธอ;ธอ;ธอ; (กระดาษสา) ได้สำเร็จอย่างกว้างขวาง การใช้ใบลานจดบันทึกนั้น จึงลดน้อยลง

ลึกลายปลายปี ธอธอ;ธอ;ธอ;ธอ;ธอ;, ศัพท์คำนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมได้ในยุคสมัยหนึ่ง ชาวไทยได้ใช้กำปี ธอธอ, (ภาษาไทยมาตรฐานเรียกพู่กัน) เป็นอุปกรณ์บันทึก หรือ อุปกรณ์การเขียน ซึ่งผลิตด้วยภูมิปัญญาไทย ที่น่าภาคภูมิใจ ลึกลายปลายปี ธอธอ;ธอ;ธอ;ธอ;ธอ;, มีความหมายในภาษาไทยมาตรฐานว่า พรรณคดี สามารถถอดความหมายเป็นคำๆได้ว่า ลึก ธอธอ; หมายถึง ลายลักษณะอักษรหรือตัวหนังสือที่ใช้บันทึก ลาย ธอ; หมายถึง วิธีการ วิชาการต่างๆ หรือเทคนิค ปลาย ธอ; หมายถึง ส่วนปลายของอุปกรณ์ที่ใช้เขียน และปี ธอ, หมายถึง ขลุ่ย (เครื่องดนตรีประเภทใช้เป่า) ปี ธอ, ในคำที่ว่า กำปี ธอธอ, หมายถึง ปากกาที่มีด้ามคล้ายปี ธอ, (ขลุ่ย) ปากกากำปี ธอธอ, เป็นปากกาทำด้วยขนสัตว์ อัดคั้นเข้าไปในกลางด้ามไม้ไผ่ซึ่งมีลักษณะคล้ายปี ซึ่งตกแต่งให้ปลายแหลมแล้วใช้เขียนได้¹³

11. ฝอง ธอ, เป็นพืชก้านแข็งชนิดหนึ่ง ขึ้นเองตามบริเวณสระน้ำหรือสองฝั่งแม่น้ำลำธาร ก้านของปล้องมีไส้ในสีขาวเปล่งปลั่ง ฝองใสบริสุทธ์และนุ่มนวล หากตัดมาเป็นปล้อง เอาปลายตะเกียบคั้นเข้าไปในกลางของปล้องไส้ในจะออกมา ใช้ทำเป็นรูปดอกไม้ต่างๆ ต้องการได้สีอะไรก็ย้อมได้

12. หินกำกู ธอธอธอ, นั้น หรือเรียกอีกอย่างว่า หินเนา ธอธอธอ; หินชนิดนี้ มีทั่วไปในรัฐชานโดยเฉพาะในถิ่นเมืองเก็ง เมืองหนอง และเมืองปันทัน

13. สัมภาษณ์ (9.4.2537) จาก กิ่งหมอกเฮง อายุ 65 บ้านเลขที่ 42 ปีกหนองซ่าง เมืองน้ำคำ พงุมาว รัฐชาน สหภาพเมียนมา ชายแดนสาธารณรัฐประชาชนจีน-สหภาพเมียนมา

สำหรับใช้เขียนบนกระดาษขาว ซึ่งเป็นกระดาษสีขาว คนไตใช้ปากกา ซึ่งทำด้วยต้นกูด เรียกว่า กำกูด ၵၵ်ႉ, ต้นกูดชนิดนี้ ส่วนใหญ่พบขึ้นเองตามธรรมชาติ ขึ้นเป็นกอ มีใบเหมือน ต้นผักกูด เจริญเติบโตได้ดีในที่ที่มีความชื้นสูง โดยเฉพาะบริเวณใกล้แหล่งน้ำ ริมลำธาร ตามซอกเขาที่มีอากาศโปร่ง ต้นกูดชนิดนี้มีลำต้นแข็ง ลำต้นกลมใหญ่เท่ากับตะเกียบ ไม่มีกิ่งก้าน ลำต้นเป็น กลวง มีไส้ในเป็นก้านอ่อน ต้นสูง 1.50 ถึง 2 เมตร

วิธีใช้ต้นกูดทำเป็นปากกา คือ ตัดเอาต้นกูดชนิดแข็งดังกล่าว ประมาณ 20-25 เซนติเมตร ชักเอาไส้ในออก ด้านหนึ่งเอามัดทำเป็นรูปแหลมยาวเหมือนปากกา ผ่าด้านบนตรงปลายแหลม ปากกานั้น ยาวประมาณ 3 เซนติเมตร ฉะนั้นเวลาเขียนลงบนกระดาษ ปลายแหลมปากกานั้นจะอ้า ได้ เพื่อให้หมึกซึมลงสม่ำเสมอ ไส้ในที่เอาออกไว้นั้น เอากลับใส่คืนในกลวงก้านกำกูด ให้ล่งถึง ที่ห่างจากปลายแหลมปากกา ประมาณ 1 เซนติเมตร เมื่อเอาปลายปากกาจุ่มลงในน้ำหมึก (จุ่มลง ประมาณ 2 เซนติเมตร) ไส้ในจะช่วยอุ้มน้ำหมึกไว้ได้นาน เวลาเขียนถ้าหากหมึกอ่อนลง (จาง) ก็จุ่ม น้ำหมึกอีก หากปลายแหลมปากกาสึกก็ทำให้แหลมอีก ยิ่งอายุต้นกูดแก่ยิ่งใช้ทนมาก เพราะฉะนั้น ควรเลือกตัดเอาต้นกูดที่มีอายุแก่ๆมาใช้ ในการทำปากกากล่อง ส่วนตัวหนังสือนั้น ขอบเส้นหนา หรือบาง อยู่ที่การเหลาปลายปากกา

3. หมึก (น้ำหมึก ၵၵ်ႉ.)

น้ำหมึกที่ทำขึ้นโดยภูมิปัญญาไต เพื่อใช้เขียน มีหลายสี สีดำ สีแดง สีน้ำเงิน สีเหลือง และ สีขาว หากผสมกันเข้าจะได้หมึกอีกหลายสีด้วย หมึกสีต่างๆเหล่านี้ผลิตขึ้นโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชนชาวดไต ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะกรรมวิธีการผลิตหมึกสีดำ ที่ใช้มากที่สุดเป็นพิเศษ สมัย โบราณยังไม่มีน้ำมันก๊าด ได้นำเอาไม้แปก ၵၵ်ႉ, (ไม้สนหรือไม้เกี้ยว) มาตามไฟ ตามไว้ในปุงไฟ ၵၵ်ႉ (เตาไฟ) ซึ่งมีรูเปลว นำเอาหม้อดินขนาดใหญ่ เจาะตรงกลางก้นหม้อแล้ว มัดห้อย ครอบบนรูเปลวไฟ จากนั้นเอาหม้อดินขนาดกลาง และขนาดเล็ก เจาะรูเหมือนหม้อขนาดใหญ่นั้น ครอบซ้อนกันขึ้นไปตามลำดับ เพื่อรับเอาควันจากไม้สนที่ตามไว้ นานเข้ามีขี้เขม่าติดในหม้อทุก หม้อ ขี้เขม่าที่ติดหม้อบนสุด เป็นอันที่มีคุณภาพดีที่สุด เพราะฉะนั้น หากซ้อนกันสี่หรือห้าหม้อ จะได้ขี้เขม่ามีคุณภาพมากขึ้น

สมัยมีน้ำมันก๊าด ใช้ก๊อไฟ ๑๖๖๖ (โคมไฟหรือเครื่องตามไฟ) ที่ให้แสงสว่างในบ้าน นำเอาหม้อดังกั่วเหล่านั้น มาห้อยครอบควันไว้ข้างบนที่ตามโคมไฟ นานเข้าก็ได้ขี้เขม่าที่มีคุณภาพดี (เวลาตามโคมไฟน้ำมันก๊าด เพื่อให้แสงสว่างในบ้าน ถ้าไม่มีหม้อครอบควันเช่นนี้ เขม่าจะไปติดทั่วไปในบ้าน ก่อให้เกิดเพดานสกปรก ฉะนั้นเมื่อใช้หม้อครอบควันก็จะได้ประโยชน์สองอย่าง เพดานบ้านสะอาด และได้ขี้เขม่าสำหรับทำหมึกสีดำ หากว่าหม้อดินนั้นถ้าห้อยจะหนัก ก็ใช้ถัง (ปีบน้ำมันก๊าดเปล่า) ตัดด้านฝาเป็นปาก เจาะรูเล็กๆตรงกันหลายๆ รู แล้วซ้อนๆกันเหมือนหม้อดังกั่วก็ได้ขี้เขม่าอย่างดีเหมือนกัน

รวบรวมเอาขี้เขม่าทุกๆหม้อมารวมกัน (อย่าลืมหากต้องการได้หมึกคุณภาพดีที่สุด ต้องเอาขี้เขม่าจากหม้อหรือถึงสุดท้าย) (1) ผงขี้เขม่า หนักหนึ่งซัน ๖๖๖ (160 กรัม) (2) ผสมกับน้ำดีวัว, ควายหรือ ปลา¹⁴ หนักหนึ่งซัน ๑๑๑ (40 กรัม) กวนให้เข้ากันดี ทำเป็นแท่ง หรือลูกกลมเท่ากับลูกหมากแห้ง ๑๑๑, ๑๑๑ (มะเขือพวง) ผึ่งให้แห้งสนิท เก็บไว้เป็นหมึกดำอย่างดี¹⁵ เมื่อต้องการเขียนจึงนำมาบดในก๊อหมึก ๑๑๑, ๑๑๑. (ขวดหมึก) ผสมกับน้ำหนึ่งซม ๖๖๖.๑๑๑; ๑๑๑ (น้ำใบชาขมๆ) เอาปากกาจุ่มเขียนได้ หากใช้หมึกดังกั่วเขียน ตัวหนังสือหรือกระดาษจะถูกน้ำหรือน้ำมันก็ตามไม่มีเสีย เป็นหมึกที่ทนมาก

วิธีการสร้างรูปแบบพับ หรือ เล่มหนังสือไต และวิธีการเริ่มเขียน

การสร้างรูปแบบพับ พับใบเป ๑๑.๑๑๑๑, (ใบลาน) ตัดใบจากต้นเป นำมาซ้อนทับกัน ใช้เครื่องหนีบ รัศให้แน่น ตัดหัวและท้ายใบลาน ให้ได้ขนาดความยาว สำหรับเล่มใหญ่ 50 เซนติเมตร เล่มเล็ก 25 เซนติเมตร หรือตามที่ต้องการ ความกว้าง ใช้ตามความกว้างของใบ และความหนา แล้วแต่ต้องการ เล่มใหญ่อาจจะเป็นขนาด 50 x 7 x 10 เล่มเล็ก 25 x 6 x 2 เจาะรูสองรูสำหรับใช้เส้นด้ายสอดใส่ไว้ใช้มัดติดกันได้เป็นระเบียบ

14. น้ำดีหมู สีหมึกดำไม่สนิท หรือไม่ดำจริง หากหาดีอื่นได้จึงไม่นิยมใช้

15. แบบเรียนหนังสือไต ชั้นห้า กรมการศึกษา ราษฎรชน สหภาพพม่า ย่างกุ้ง 1964 หน้า 211- 214

การทำสมุดสา พับสา หรือหนังสือนั้นมีหลายชนิด โดยทั่วไป แบ่งเป็นสี่ประเภท (1) พับได้บ ๐๐.๐๐๐. (พับสาแบบพับ) (2) พับเกิน ๐๐.๐๐๐ (พับสาแบบม้วน) (3) พับแถม ๐๐.๐๐๐: (สมุดพก) และ (4) พับตีน ๐๐.๒๐๐๐ พับได้บ (พับสาแบบพับ) มีขนาด 43 x 17 หรือ 44 x 18 เซนติเมตร เป็นมาตรฐาน พับเกิน (พับสาแบบม้วน) มีขนาด 26 x 32 เซนติเมตร และ พับแถม (สมุดพก) มีขนาด 16 x 8 หรือ 20 x 9 เซนติเมตร หรือขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้

พับได้บ ๐๐.๐๐๐. (พับสาแบบพับ) ใช้กระดาษสาชนิดหนา นำมาพับให้ได้ขนาดแล้ว ใช้กาวต่อกัน ตรงที่ข้อสุดท้ายทางด้านกว้าง ใ้ยาวต่อกันไปตามต้องการ ปกหนังสือทั้งหน้าและหลัง ใช้กระดาษหนาติดกับกันอย่างต่ำสองชั้น จะแข็งหรืออ่อนขนาดไหนแล้วแต่ความนิยม บางทีอาจใช้แป้นบางแคะสลัก ประกอบเป็นหน้าปกทั้งหน้าและหลัง การเขียน ก่อนอื่นต้องประมาณว่าแต่ละหน้าจะให้มีกี่บรรทัด จำเป็นจะต้องใช้เครื่องมือไม้ หรือเหล็กปลายแหลมขีดลงให้เป็นรอยเส้นบรรทัด และขอบของซ้าย ขวา จะไว้ห่างจากขอบกระดาษเท่าไร ก็ขีดลงเสร็จแล้วก็เริ่มเขียนได้ เขียนลงจากซ้ายไปขวา ตามความยาวของเล่ม จากขอบข้างบนถึงขอบข้างล่าง แล้วเปิดเขียนหน้าใหม่ จนสุดสิ้นหน้าทั้งหมดจึงพลิกเขียนต่อไปอีกหน้าหนึ่งของเล่ม คือ ด้านหลังของเล่ม หมายถึงว่าจุดเขียนสุดท้าย จะมาอยู่ด้านหลังหน้าของจุดเริ่มต้น

พับเกิน ๐๐.๐๐๐ ใช้กระดาษชนิดบางทำ นำกระดาษชนิดบางมาพับตรงกลาง ใ้หันด้านหยาบเข้าหากัน นำเอากระดาษที่พับได้มาซ้อนทับกันขึ้น ใ้ข้างกระดาษด้านที่พับเสมอกัน ใ้ได้จำนวนหน้าตามต้องการ ใช้เครื่องมือหนีบ รััดใ้แน่น ตัดที่เหลือสามด้าน ด้านยาว หัว และ ท้าย ใ้เสมอกันเป็นเล่มพับสา ได้ขนาดที่ต้องการ เสร็จแล้วเจาะรูเย็บด้านหัว ซึ่งเป็นด้านแนวสัน การเขียนนั้น ก่อนอื่นต้องตั้งหน้ากระดาษ หัว ท้าย ขอบซ้ายและขวา จะกว้างเท่าไร จะมีกี่บรรทัด ต้องเขียนเป็นแม่แบบบรรทัดลงด้านแนวตั้ง ด้วยหมึกดำบนกระดาษหนาอีกแผ่นหนึ่ง แล้วเอาวางซ้อนเข้าระหว่างหน้ากระดาษข้างในที่พับไว้ จึงเขียนลงตามบรรทัด ซึ่งเห็นได้บนหน้ากระดาษ เริ่มเขียนลงเป็นแนวขนานกับแนวเย็บหัวกระดาษ จนถึงท้ายกระดาษ จึงพลิกท้ายหน้ากระดาษด้านหนึ่ง (แม่แบบหน้า ถ้าไม่ได้ทำไว้ทั้งหน้าและหลัง ก็พลิกแม่แบบบรรทัด ซ้อนเข้าใหม่อีก) เขียนต่อจากท้ายหน้าลงถึงหัวหน้าที่เย็บ แล้วเขียนเช่นนี้อีกต่อไปจนหมดเล่ม

พับแก้ม ๐๖.๖๖: (สมุดปก) สร้างขึ้นได้เช่นเดียวกับพับโต๊ะและพับกันตามขนาดที่ต้องการ พับพื้น ๐๖.๖๖: ไม่จำกัดขนาด ลักษณะเป็นแผ่นใหญ่ๆ มีหนึ่ง หรือสอง หรือสาม แผ่น แล้วแต่ความเหมาะสมกับการที่ต้องการ ใช้เครื่องมือหนีบ รัดให้แน่น ตัดทั้งสี่ด้าน เย็บด้านหัวของแนวตั้งหรือแนวนอนก็แล้วแต่การใช้

สัญลักษณ์ซึ่งเป็นเครื่องหมายแทนเสียงพูด หรือ ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึก

ชนชาติไตมีทั้งภาษาพูด และสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแทนเสียงพูด หรือตัวอักษร ซึ่งเป็นตัวหนังสือเป็นของตัวเอง ใช้บันทึกสิ่งของต่างๆอันเป็นหลักฐาน แสดงอารยธรรมต่างๆ ของสังคม และแสดงให้เห็นลักษณะของความเป็นอยู่ อาหารการกิน ความเชื่อ พิธีกรรมไม้ ทรัพยากร และอื่นๆ ของสังคม ไว้ได้ถึงชนรุ่นหลังซึ่งอยู่คนละสมัยกันได้

ชนชาติไตหรือไทนั้น นับว่าเป็นชนชาติกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งในประเทศจีนตอนใต้ และเอเชียอาคเนย์ อยู่กระจายไปหลายประเทศ และมีชื่อแตกต่างกันไปตามสถานที่ตั้งหลักแหล่งอยู่และตามเสื้อผ้าที่สวมใส่ หรือบางทีก็ชาวโลกรู้จักชื่อที่คนชาติอื่นตั้งไว้ให้ เอกลักษณ์ของชาวไตหรือไทคือ ภาษาพูด แม้จะมีสำเนียง หรือคำพูดผิดเพี้ยนกันไปบ้าง แต่ก็สามารถพูดจากรู้เรื่องกันได้ จึงถือว่าเป็นคนไต ใช้ภาษาตระกูลไต (Tai Family) ที่มีลักษณะทั่วไปร่วมกัน

เฮือนใต้และเฮือนเหนือชามะเขือยังเป็งฎ็๋:๐๖;๔๗;ฎ็๋:๐๖:๐๖: ๖๖;๐๖, ๖๖:๐๖:๖๖: (บ้านใต้และบ้านเหนือ บ้านเรือนที่อยู่ข้างเคียงกัน ทำยามะเขือยังไม่เหมือนกัน) ถ้อยคำนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมไต ในยุคสมัยหนึ่ง มีการทำยามะเขือ แต่ว่าแต่ละครอบครัวมีรสนิยมต่างกัน การทำยามะเขือนั้นต่างคนต่างจะเพิ่มเครื่องปรุง ทำให้รสชาติแตกต่างกันไปตามรสนิยม ชนชาติไตหรือไท มีสัญลักษณ์ซึ่งเป็นเครื่องหมายแทนเสียงพูด หรือตัวอักษรใช้ในการบันทึกเป็นของตนเอง แต่ว่าแต่ละถิ่นลายมือเขียนอาจจะแตกต่างกัน หรือแต่ละถิ่นอาจมีการเพิ่มหรือลด เพื่อใช้กับสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีการติดต่อ หรือมีความสัมพันธ์กับชนต่างชาติ ซึ่งอยู่ใกล้เคียง ทำให้รูปตัวอักษรแตกต่างกัน ยิ่งกว่านั้น ในยุคสมัยที่ชาวโลก ต่างชาติต่างตั้งเป็นประเทศชาติขึ้น มีกฎหมายกันเขตแดนขึ้น ทำให้ชนชาติต่างถิ่นต่างเข้าหากันยาก ยิ่งมีการเขียน

ตัวอักษรกำหนดให้มีเสียงตายตัวตามสำเนียงท้องถิ่นแตกต่างกันออกไป มีวิวัฒนาการทางภาษา หรือระบบเสียงพยัญชนะ เสียงสระมีจำนวนมากน้อยต่างกัน มีระบบเสียงวรรณยุกต์ต่างกัน ทั้งคุณภาพ (ระดับความสูง-ต่ำของวรรณยุกต์) และปริมาณ (จำนวนเสียงวรรณยุกต์) แต่ละถิ่นแตกต่างกัน กระนั้นก็ตาม เพราะมีลักษณะทั่วไปของภาษาร่วมกันจึงอ่านแล้วสามารถสื่อสารกันได้

หนังสือชนชาวไตที่อ่านแล้วสามารถสื่อสารกัน หรือสื่อความหมายกันได้ นั้น ตามระบบ อักษรวิธีการเขียนของท้องถิ่น โดยทั่วไป แบ่งได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ (1) กลุ่มระบบอักษรวิธีการเขียนไตตะวันตก และ (2) กลุ่มระบบอักษรวิธีการเขียนไตตะวันออก

กลุ่มระบบอักษรวิธีไตตะวันตก มีหน่วยเสียงพยัญชนะ 18-24 หน่วยเสียง ซึ่งมีรูปตัวอักษร เขียนตามหน่วยเสียง หน่วยเสียงละหนึ่งตัวอักษร คล้ายกับระบบสัทอักษรสากล (International Phonetic Alphabet) หากเป็นคำยืม หรือคำทับศัพท์จากภาษาต่างชาติ, ภาษาบาลี หรือสันสกฤต จะเขียนตามระบบอักษรวิธีที่ใกล้เคียง (ดูตัวอย่างในตารางรวมหน่วยเสียงกลุ่มระบบอักษรตะวันตก และกลุ่มระบบอักษรตะวันออก ท้ายบทความนี้)

กลุ่มระบบอักษรวิธีไตตะวันออก มีหน่วยเสียงพยัญชนะ 21 หน่วยเสียง คล้ายกันกับกลุ่มระบบอักษรวิธีไตตะวันตก แต่ตามรูปตัวอักษร อักษรวิธีกลุ่มไตตะวันออก มีรูปพยัญชนะ 44 ตัว หน่วยเสียงหนึ่งหน่วย มีรูปตัวพยัญชนะหนึ่งคู่ หรือหน่วยเสียงหนึ่งหน่วย จะมีรูปพยัญชนะหนึ่งตัว หรือเกินกว่าหนึ่งตัว สำหรับเขียนตาม 21 หน่วยเสียง รูปตัวอักษรพยัญชนะ 44 ตัวนั้น แบ่งเป็นสามกลุ่ม คือ พยัญชนะเสียงกลาง พยัญชนะเสียงสูงและพยัญชนะเสียงต่ำตามเสียงวรรณยุกต์หรือสำเนียงการพูด และมีหน่วยเสียงสระเสียงสั้นและเสียงยาวเป็นสำคัญมากในการเขียน หากรูปตัวสระเสียงสั้นและเสียงยาวต่างกันในตัวสะกดเดียว ความหมายก็แตกต่างกันไปด้วย

กลุ่มอักษรวิธีไตตะวันตก คือ กลุ่มไตในสหภาพเมียนมาร์ (ไตหลวงหรือไทใหญ่ ไตมาว ไตเหนือ/ไตจีน ไตแหลง/ไตแดง ไตคำตี้ ไตคำตี้หลวง) กลุ่มไตในยูนนาน (ไตใต้คง ไตเหนือ ไตมาว) และกลุ่มไตในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย (ไตอาหม ไตผาแก ไต้ายตัน ไตคำตี้) แม้ว่าในสมัยใหม่ต่างกลุ่มต่างปรับปรุงรูปสระ รูปวรรณยุกต์ก็ตาม ยังมีอักษรวิธีแนวเดียวกัน หากอ่านได้ ตัวอักษรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จะอ่านได้ตัวอักษรอีกต่างกลุ่มง่ายขึ้น

กลุ่มอักษรวิธีไต่ตะวันออก คือ กลุ่มไทล้านนา ไทสยาม ลาว (ไทลาว) ไตจีน ไตลื้อและไตในเวียดนาม หากสามารถอ่านได้ตัวอักษรของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จะสามารถอ่านตัวอักษรในกลุ่มอื่นได้ง่ายขึ้น เพราะมีอักษรวิธีแนวเดียวกัน (ดูตัวอย่างในตารางรวมหน่วยเสียงกลุ่มๆ ท้ายบทความนี้)

สัญลักษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแทนเสียงพูด หรือตัวหนังสือที่ใช้ในการบันทึกพิบสาและในลานต่างๆ เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นตัวอักษรของกลุ่มไหน ก็ถือว่าเป็นมรดกร่วมของชนชาวไตซึ่งเป็นตระกูลเดียวกันทั้งนั้น

เนื้อหา

เนื้อหาที่ชนชาวไตนิยมบันทึกในพิบสาและใบลาน จะมีวิชาความรู้มากมายหลายอย่าง เช่น สุภาษิต คำพังเพย คำขวัญ คติพจน์ คำสอน บทกวี เพลงพื้นบ้าน นิทาน คำานาน นิยายปรัมปรา พงศาวดาร ประวัติศาสตร์ บทละคร นิทานชาดก พระไตรปิฎก และหนังสือเกี่ยวกับทางศาสนา หนังสือพระธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น จะหาอ่านได้ในพิบใต้บและพิบแก่น ส่วนพิบแก้ว (สมุดพก) นั้นจะเป็นเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับคำพยากรณ์โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ตำรายาพื้นบ้านและเวทมนต์คาถา อานาจิเศษ ในการสัก รูปแบบการสัก และแบบแผนการใช้งานต่างๆ น้ำหมึก สูตรผสมน้ำหมึกสำหรับใช้ในการสัก และบันทึกรายวัน เดือน ปี บันทึกส่วนตัว การประกาศทางราชการส่วนมากเป็นพิบผืน

การสักนั้น ชาวไตโบราณทุกคนต้องสัก เพราะว่าสูตรน้ำหมึกยานั้นเป็นสูตรยาป้องกันพิษแมลงสัตว์กัดต่อย ป้องกันพิษงู ป้องกันพิษสุนัขบ้า พิษบาดทะยัก และพิษสัตว์ร้ายต่างๆ กัดเปรียบเสมือนทุกคนต้องฉีดวัคซีนสมัยปัจจุบัน สมัยโบราณนั้นการเดินทางไม่สะดวกเหมือนกับปัจจุบัน เมื่อเดินทางไปประกอบการค้าต่างถิ่น ต้องเดินเท้า ใช้ม้า ช้าง วัวต่าง ม้าต่าง และเกวียนเป็นพาหนะ ผ่านป่าดงภูเขาไปยังต่างถิ่น ระยะเวลาการเดินทางห่างไกล ตามทางอาจเกิดอันตรายกับสัตว์ต่างๆ ที่มีพิษร้ายแรง เพราะฉะนั้น เพื่อความปลอดภัย ทุกคนจึงจำเป็นต้องสักยาป้องกันพิษ โดยเฉพาะผู้ชายที่ต้องออกเดินทางมาก กล่าวอีกทางหนึ่ง สูตรยาป้องกันพิษนั้นมีอิทธิฤทธิ์ (หรือ อานาจิเศษ) ทำให้ผิวหนังเหนียวขึ้น ทำให้อยู่ยงคงกระพัน จึงทำให้ชนทั้งปวงเกิดความเชื่อและ

กล่าวขานกันว่าเป็นยากกระพั้น หรือยาหนานทานต่อศัตรูราชูต่าง ๆ สูตรยาป้องกันพิษต่างๆ หรือ วัคซีนโบราณเหล่านั้น เป็นสูตรยาซึ่งในวงการแพทย์ปัจจุบันยังผลิตออกมาได้ยาก แต่สูตรยา เหล่านั้นล้วนแต่มาจากภูมิปัญญาและความอุตสาหะของชนชาวกูไต และเป็นมรดกร่วมของชนชาติ ไตซึ่งพูดภาษาตระกูลไตด้วยกัน

ลักษณะการประพันธ์

เมื่อศึกษาเนื้อหาที่บันทึกไว้ เป็นอักษรวิธีกลุ่มไตตะวันตก โดยมากเป็นโคลง กลอนและบท ฉันทลักษณ์ หากกล่าวถึงลักษณะการประพันธ์ หรือรูปแบบฉันทลักษณ์ ที่กวีชาวกูไตได้คิด สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อถ่ายทอดวรรณศิลป์นั้นมีมากมายหลายอย่าง โดยเฉพาะในกลุ่มไตโหลง หรือไทใหญ่ มีประมาณสี่สิบกว่าอย่าง¹⁶ เพื่อให้เข้ากับสังคมชาวกูไต ซึ่งมีกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเยาวชน¹⁷ ได้แบ่งบทกวีเหล่านั้นเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ ความลึกโหลง ฎำอะลือ; ลู๊ต หรือความ โหลง ฎำอะลู๊ต และความลึกอ่อน ฎำอะลือ; ฎออะ, หรือลึกอ่อน ลือ; ฎออะ,

ลึกโหลง ลือ; ลู๊ต หมายถึง หนังสือชั้นสูง ซึ่งเป็นลักษณะการประพันธ์สำหรับอ่าน โดยไม่มีการประกอบกับดนตรี ใช้คำศัพท์สูง สำหรับผู้สูงวัยได้ศึกษา เช่น ความสามข้อ ฎำอะ วาอะเอะ; ความห้าข้อ ฎำอะฎา; เอะ; ความแปดข้อ ฎำอะอี๊ต, เอะ; ความเก้า สามแถว ฎำอะอี๊ต; วาอะอี๊ต ความสองกั๊ว ฎำอะวู๊ตอี๊ต ความสามกั๊ว ฎำอะ วาอะอี๊ต เป็นต้น ส่วนลึกอ่อน ลือ; ฎออะ, หมายถึง หนังสือชั้นสามัญ ซึ่งเป็นลักษณะ การประพันธ์สำหรับอ่านหรือร้องเป็นบทเพลงประกอบดนตรี ใช้คำศัพท์สามัญซึ่งใช้กันในกลุ่มชน ทั่วไป เช่น ความสองคอง ฎำอะลือ; ลู๊ต; ความหอยบ่ยอน ฎำอะวู๊ต, วู๊ต; ความ หลั่นต่าง ฎำอะลือ, ตาอะ. ความนกกั๊ว ฎำอะอู๊ต. ฎือ; ความข้าว ฎำอะ ลือ; เป็นต้น แม้แต่เรื่องเดียวกัน จะมีทั้งลึกโหลง และลึกอ่อนสองอย่าง เช่น หนังสือเรื่อง

¹⁶ สังคมและวัฒนธรรมไต จากวรรณกรรม (ชนชิมวรรณกรรมไต) ชายขึ้น คำแดงขอดี เชียงใหม่ หน้า 3-5

¹⁷ Tai Social Culture in Tai Proverbs, Wise Sayings and Folk Songs - (1), C.K.Yodtai, Tai Literary and Cultural Centre, Chiang Mai, Thailand, 2001, pp 16-20

แปดแล่งออกขอด ี๋อว, ลี๋ฉ. ฏอว, ฎอว; (กาแลออกหน่อ) จะมีทั้งสองประเภท ผู้ใดจะศึกษาประเภทไหนก็แล้วแต่ความชอบ ถึงแม้ว่าจะเป็นหนังสือเรื่องพระธรรม ก็ยังมีสองประเภทเช่นกัน เพื่อให้แบ่งแยกได้ง่าย บทกวีแบบสำหรับผู้เยาว์วัยนั้น มีคำว่า วีก ฎอว; ลงท้ายชื่อหนังสือไว้ เช่น หนังสือแปดแล่งออกขอด จะมีชื่อว่า แปดแล่งออกขอดวีก ี๋อว, ลี๋ฉ. ฏอว, ฎอว; ฎอว;

ในสังคมไต้มีกลุ่มคนที่เรียกว่าเด็ก หรือเด็กเล็กอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งรวมอยู่ในกลุ่มผู้เยาว์วัย ก็มีบทกวีให้ศึกษาด้วย เช่น ความปั่นโต่ง ฎา๊ะ:บอฉ, ฏอฉ, (เพลงข้อน) ความขี้โง่งง้า ฎา๊ะ:อิ, ฏอฉ, ๗๖; (เพลงนั่งชิงช้า) ความตบมือว่าเล่น ฎา๊ะ:ฏอฉ:อู่อ๊ะ:๗๖; ๗๖; (เพลงตบมือ) ความต่อม่นต่อหมี ฎา๊ะ:๗๖, ๗๖; ๗๖, ๗๖ (เพลงเล่นการละเล่น) เป็นต้น

รูปแบบฉันทลักษณ์ต่างๆ ดังกล่าวเหล่านี้ เป็นผลการศึกษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของกวีชนชาวไต้ทั้งนั้น ต้นแบบหรือแม่แบบของการประพันธ์ คือ แบบเขียดจ้อก ี๋อว, ฎอว; (เขียดกระโดด ที่มีลักษณะอาการกระโดดได้ไม่ไกล) แบบงูเลื้อน ฎอฉ:๗๖; (งูเลื้อย ซึ่งมีลักษณะอาการไค้งไปไค้งมา) และเสื่อแหวน ฎอฉ:๗๖ (เสื่อกระโดด ที่มีลักษณะอาการกระโดดได้ไกล) ตามแม่แบบดังกล่าวเหล่านี้ เมื่อนำไปประกอบในการประพันธ์ หรือในบทกวีต่างๆ ตามระบบการประพันธ์ จะได้บทกวีที่ไพเราะนิ่มนวลและอ่อนโยนมาก เช่น ความห้าข้อ ฎา๊ะ:๗๖:๗๖; หมายถึง บทกวีที่มีห้าพยางค์ ความสองกิ้ว ฎา๊ะ:๗๖:๗๖ คือ บทกวีที่สัมผัสกันสองครั้งคล้ายกับเขียดสองเกลียวพันกัน (คำว่ากิ้ว หมายถึง เกลียว) ความสามกิ้ว ฎา๊ะ:๗๖:๗๖ ก็เช่นกัน เป็นบทกวีที่สัมผัสกันสามครั้ง คล้ายกับเขียดพันกันมีสามเกลียว ความนกก้อ ฎา๊ะ:๗๖.๗๖; คือ บทกวีที่เป็นทำนองเสียนนกก้อ (นกพิราบชนิดหนึ่ง Rock Dove) ซึ่งมีลักษณะสุภาพ อ่อนโยน ความหยอบหยอน ฎา๊ะ:๗๖, ๗๖; เป็นบทกวีที่เป็นทำนองไปไม่ร่วง มีลักษณะล่อยตามลมแล้วค่อยๆตกลงดิน ความหล่นต้าง ฎา๊ะ:๗๖, ๗๖. เป็นบทกวีที่เป็นทำนองการเกยตรขึ้นบันไดบนเนินเขา ซึ่งมีลักษณะขึ้นลงเป็นขั้นๆ ความล่องคง ฎา๊ะ:๗๖; ๗๖; คือ บทกวีที่เป็นทำนองการไหลของน้ำแม่คง หรือน้ำแม่สาละวิน การไหลของน้ำ ในน้ำแม่คงนั้น ตอนบน ตอนกลางและตอนใต้ ความเร็วในการไหลของน้ำไม่เท่ากัน บทกวีจึงมี ความล่องคงป้อคเหนือ

ပွတ်းခိုဝ် (ตอนเหนือ) ความล่องคองป้อดกลาง ပွတ်းဝါင် (ตอนกลาง) และความล่องคอง
 ป้อดใต้ ပွတ်းဝိုင်း (ตอนใต้) ทำนองบทกวีต่างๆ เหล่านี้ เป็นพื้นภูมิความรู้ของชาวดไตทั้งนั้น

กวีเป็นเพียงการรวบรวมพื้นภูมิเดิมของสังคม แล้วนำมาเป็นแก่นของเรื่องเท่านั้น พื้นภูมิ
 ความรู้นั้น ย่อมมีทั้งลักษณะที่เป็นสากล และลักษณะเฉพาะตัวของท้องถิ่น ที่มาจากความคิดหรือ
 จิตสำนึก และพื้นภูมิความรู้ของสังคมไตทั้งสิ้น การที่กวีได้ค้นพบรูปแบบจลนลักษณ์ของท้องถิ่น
 อันตรงกับรสนิยมของชาวดไต แสดงให้เห็นถึงความรอบรู้ด้านสติปัญญาอยู่มาก ส่วนชาวดไตผู้สพร
 วรรณกรรมก็ชื่นชอบ และจดจำคัดลอกสืบทอดต่อกันมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

การอนุรักษ์

สุภายิตที่ว่า หมอรักชมแพง เป็นคนหลักแหลม ၆၀၂၇.၀၀၆:ဝိင်း ဝိခ်ဂူခ်း
 ၀၀းဝိခ် (การรู้จักชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยคำชื่นชมยินดีในการสงวน หรือถนอมรักษาไว้
 นั้น เป็นคนฉลาดหรือไหวพริบดี)¹⁸ ถ้อยคำนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมไต ในการ
 อนุรักษ์ บ้านเรือนชนชาวดไตจะตั้งอยู่ถิ่นไหน หรือมีการเคลื่อนย้ายไปอยู่ถิ่นไหน ก็มีหนังสือพิบสา
 อย่างน้อยหนึ่งเล่มหรือใบลานหนึ่งผูก เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีเสมอ ที่มูมวัด ที่ศาลาทุกที่ก็มีที่เก็บ
 หนังสือหรือพิบสามากมาย ที่เก็บรักษานั้นเรียกว่า เด็กเล็ก ဝိုဝ်းဝိခ်; (ตู้หนังสือ) หรือเด็กตรา
 ဝိုဝ်းဝိခ်; (ตู้พระธรรม) เด็ก (ตู้) เหล่านั้นตกแต่งและประดับสิ่งประดับ เช่น ทาร์กปิดทอง
 ประดับเพชรพลอย หรือกระจกสี แกะสลักไม้อย่างประณีต ฯลฯ ไว้เป็นอย่างดี ตัวอย่างตู้ที่ตกแต่ง
 ไว้สวยงามดีนั้น ทางการศึกษาเยอรมัน เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งรัฐ นครมิวนิค การทำน้ำหมิ่น
 โหลง ၁၆၆.ဝိခ်လူင် (earth oil น้ำมันหิน) บางๆ บนหน้าหนังสือพิบสา หลังการตกแต่ง
 เรียบร้อย แล้วนำไปตากแดดหนึ่งวันจึงเก็บไว้ หรือห่อผ้าห่อพระธรรมซึ่งเป็นผ้าทอ มีลวดลายอย่าง
 ประณีตงดงามไว้อย่างดี เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยป้องกันไม่ให้แมลงกัดกินหรือทำลายพิบสา

¹⁸ หนังสือล่อนมอนความ ลุงตางแก ต้องจี รัชชาน สหภาพเมียนมาร์ หน้า 9

ประเพณีการเผยแพร่ หรือกระจายความรู้ (ฮอลิก ๑๖๖, ๑๖๗)

ชนชาวไต มีประเพณีอันดีงามอย่างหนึ่ง นั่นคือประเพณี ถ่อมลิก ๐๐๖, ๑๖๗; หรือ ฮอลิก ๑๖๖, ๑๖๗; (อ่านพระธรรม) เมื่อมีงานเทศกาลหรืองานต่างๆ ทั่วไป เช่น งานวันปีใหม่ งานขึ้นบ้านใหม่ งานกินเลี้ยงต่างๆ เช่น งานกินเลี้ยงข้าวใหม่ งานแต่งงาน งานสืบชะตา งานศพ งานบวชพระหรือเณร งานทำบุญต่างๆ ไม่ว่าจะที่บ้าน ที่สาธารณะ หรือ ที่วัด วันพระ หรือวันจัดงาน จะมีการฮอลิก (อ่านหนังสือ) หรือถ่อมลิก (รับฟังการอ่านหนังสือ) ทุกครั้ง อย่างน้อยครั้งละสอง ชั่วโมง เพื่อการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานนั้นๆ หรือเกี่ยวกับสังคม ความรู้ต่างๆ ที่น่ารู้ น่าศึกษา เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ จะอ่านหนังสือเกี่ยวกับการเสริมมงคล เกี่ยวกับความปลอดภัย และอยู่เย็นเป็นสุข งานแต่งงานจะเป็นหนังสือประเภทชีวิตคู่อยู่เย็นเป็นสุข เป็นครอบครัวที่ก้าวหน้าและสมบูรณ์ งานศพก็เป็นหนังสือเกี่ยวกับพระธรรมซึ่งว่าด้วยสังขารและจิตใจ งานทำบุญต่างๆ ก็เป็นหนังสือที่เป็นศรี ให้ความรู้ เกี่ยวกับความก้าวหน้าของสังคม เศรษฐกิจของชุมชน ครอบครัว ประวัติศาสตร์ นิยามปรมิปรา หรือที่เกี่ยวกับพระธรรม พระไตรปิฎก พระธรรมที่แนะนำการปฏิบัติธรรมสู่ปรินิพพาน นิทานชาดกต่างๆ แล้วแต่ความประสงค์ของเจ้าภาพ

ประเพณีการถ่อมลิก (รับฟังการอ่านหนังสือ) นั้น หมอลิกหรือจะเร (กวีหรือผู้เชี่ยวชาญใน ศิลปะการประพันธ์ - นักเขียน) มีบทบาทมากใกล้เคียงกับพระ เจ้าภาพต้องเตรียมแท่นอ่านหรือที่นั่งสำหรับอ่าน ไว้ตรงกลางของห้องติดฝาหรือทิศที่มีพระพุทธรูป ซึ่งจะยกสูงกว่าที่นั่ง ผู้มาร่วมงาน แท่นอ่านนั้นตกแต่งด้วยผ้าตาแสง ๒๖๐๖๖๖ (แดงราชวัติ) อยู่สองข้างแท่น มีต้นกล้วย และต้นอ้อยปักหัวท้ายแผง และแผงมีผ้าปูลาด หรือพรมปูที่ที่นั่ง ถึงวันงานใช้เวลาว่าง ซึ่งเป็นเวลาเสร็จพิธีถวายทานพระสงฆ์ หรือเวลาก่อนรับประทานอาหารกลางวัน หรือหลังอาหารกลางวัน หรือหลังอาหารมื้อค่ำ เวลาใดเวลาหนึ่ง หรือทั้งสามเวลา ทำพิธีการอ่านได้ หมอลิก (ผู้อ่าน) หันหน้าไปทางฝาหรือทางที่มีพระพุทธรูป ผู้มาร่วมงานทุกคนนั่งข้างหลังผู้อ่าน ผู้ชายผู้หญิงและหนุ่มสาวตามลำดับ อ่านจบหนึ่งกัณฑ์หรืออ่านจบหนึ่งตอนก็หยุดพัก ทานอาหารว่างหนึ่งครั้ง จบสิ้นหนึ่งวันแล้ว เจ้าภาพมีการสมนาคุณแก่หมอลิกด้วยข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนและอัฐปีจจัยรวมเครื่องไทยทานด้วย

หมอลีกขึ้นนั่งแทนอ่าน จะเป็นผู้ชำนาญชายหรือผู้ชำนาญหญิงผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพ ซึ่งเป็นผู้ที่เจ้าภาพเชิญมา การอ่านหนังสือในที่นี้ เรียกว่า ฮอลีก ၵူၼ်ႈဝိၵ်ႈ; งานต่างๆที่ได้กล่าวมาทั้งหมด งานไหนก็ดี พระมีบทบาทในการให้ศีลเทศน์พระธรรมที่เกี่ยวข้องอย่างย่อ ให้พรและรับเครื่องไทยทานเท่านั้น พระส่วนมากไม่มาเข้าร่วมในการอ่าน เช่น หมอลีก และปวงชน ถึงแม้ว่าเป็นบทพระธรรมก็ตาม

หนังสือที่อ่านหรือสอนนั้น ไม่ใช่ภาษาบาลีหรือภาษาชนชาติอื่น เป็นภาษาไตเท่านั้น แม้จะเป็นพระธรรมหรือพระไตรปิฎก การอ่านหรือสอนนั้น โดยมากแล้ว พระไม่มาเข้าร่วม การที่ชาวดไตสร้างพระธรรมหรือพระไตรปิฎกถวายทานนั้น มีความประสงค์เพื่ออ่านเผยแพร่ว่าหรือกระจายความรู้ให้แก่ปวงชนทั้งปวง การสร้าง การเขียนหนังสือ หรือการคัดลอก เหล่านั้น พระผู้ชำนาญในศิลปะการประพันธ์ หรือการคัดลอกอีกต่อหนึ่งก็ทำได้ พระธรรม พระไตรปิฎกแปลเป็นภาษาไตในรูปแบบฉันทลักษณ์และร้อยกรองที่มีความไพเราะ แล้วนำมาอ่านหรือสอนให้มีความรู้ทั่วกันทั้งปวงชน

นอกเหนือจากการสืบทอดความรู้ทางฮอลีก (พิธีการอ่าน) แล้ว ในงานต่างๆ ดังกล่าวนั้น เช่น งานบวชพระหรือเณร ชาวดไตยังมีการโต้ว่าที่ การขับร้อง เพื่อฝึกการใช้ไหวพริบ หรือเขาวนไว หรือการทดสอบปัญญาไวและความรู้เท่าทัน ในการขับร้องเป็นทำนอง ความวือกสอด (ความวือกที่คิดขึ้นในขณะนั้น) การโต้ว่าที่นี้ ชายหญิงทุกคนเข้าร่วมได้ จะแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มชายและกลุ่มหญิง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเริ่มเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ขับร้องความวือกห้าตัว (วือกห้าพยางค์) หรือวือกเจ็ดตัว (วือกเจ็ดพยางค์) หรือวือกเก้าตัว (วือกเก้าพยางค์) หรือพยางค์มากกว่า อีกฝ่ายหนึ่ง (อีกกลุ่มหนึ่ง) จะโต้ตอบ (ตอบมาในเรื่องซึ่งฝ่ายเริ่มตั้งไว้นั้น) ในทำนองวือกเดียวกัน ด้วยไหวพริบที่เฉลียวฉลาดอย่างทันท่วงที หากโต้ตอบได้ก็จดคะแนนไว้ การโต้ว่าที่ขับร้องนี้น่าสนใจ น่าชื่นชมมาก และสนุกสนานรื่นเริงมาก ไพเราะมากและกระจายความรู้ได้ดี ได้ตอบกันไปโต้ตอบกันมาตลอดทั้งวัน และตลอดทั้งคืน มีเครื่องดนตรีบรรเลงตามด้วย กลุ่มชายกับกลุ่มหญิง ทั้งผู้เยาวชนและผู้สูงวัย แข่งไหวพริบทางปัญญากัน ต่างฝ่ายต่างมีความปรารถนา

อันแรงกล้าที่จะแข่งหรือเพื่อประสบความสำเร็จ กลุ่มใดมีชัยชนะหรือประสบความสำเร็จ ได้ชี้หลังกลุ่มผู้ไม่ได้ (แพ้) วนรอบที่จัดงาน¹⁹

การถ่ายทอด หรือการสืบทอด

ตัวลู่อ้อย่าให้หาย ตัวตายลายอย่าให้เนา ຫຼໍ່ລູ່. ລຸ້ໍ່; ພຽງຽງ ຫຼໍ່ວ່າ ລຸ້ໍ່; ພຽງຽງ; (ร่างกายจะสิ้นใจแล้ว ชื่อของตนอย่าให้หายตาม และตัวได้เสียชีวิตแล้ว วิธีการต่างๆ ที่ตนทำเป็น หรือเทคนิคการทำงานของตนต่างๆ นั้น อย่าให้เนาเปื่อยตามไปด้วย) สุกายิตนี้ เป็นสิ่งกระตุ้นใจ หรือบทปลุกใจ ชนชาวไตให้จดบันทึกประสบการณ์ เพื่อเขียนวิชาความรู้ของตนไว้ให้ลูกหลาน เพื่อชนรุ่นหลังได้สืบทอดเอาไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป (เป็นวิทยาทาน) แต่โดยมาก ชาวไตไม่นิยมเขียนชื่อไว้ให้โดยตรง ในหนังสือพัสสารที่เขียนไว้ แต่โดยทางอ้อมจะบอกชื่อ สภาพของถิ่นที่อยู่ ชื่อหมู่บ้าน หรือเมือง ความเป็นอยู่ของตนไว้ในเล่ม ช่องที่พอเหมาะไว้ได้ระลึกถึง หนังสือหรือวรรณศิลป์ และนักเขียนชาวไตที่มีระดับยอดเยี่ยม ที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณ ให้ชาวโลกนานาชาติได้ทอดตาเห็น เป็นพื้นแผ่นดินคงก็มีมาก เช่น เจ้าคิงหลวง ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່ (เจ้าธรรมทินนะ) (พ.ศ. 2084 - 2183) ถิ่นกำเนิดเมืองดิ่ง ปัจจุบันอยู่ในดินแดนสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณกรรมทั้งร้อยกรอง และร้อยแก้ว ตำรายา ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ เจ้ากาบเสื่อ ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່ (พ.ศ. 2320 - 2425) ถิ่นกำเนิด บ้านนาแก เวียงเลา เชียงตอง (ทองเหลือง-ทองแดง) เขตเมืองนาย มีความรู้เชี่ยวชาญทั้งทางธรรม และทางโลก วิชาไสยศาสตร์ กระบี่กระบอง เชิงหอกเชิงดาบ เจ้ากอหลิ ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່, (พ.ศ. 2390 - 2463) ถิ่นกำเนิด บ้านจ้อก หนองข้าวหลาม เมืองป๋น มีความรู้ทั้งทางธรรมฝ่ายไท และฝ่ายล้านนา เจ้านางคำกู່ ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່, (พ.ศ. 2397 - 2478) ถิ่นกำเนิด บ้านแก เวียงเลา เมืองนาย เป็นบุตรสาวเจ้ากาบเสื่อ เจ้าเมืองหนอง ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່; ລຸ້ໍ່ (พ.ศ. 2397 - 2449) ถิ่น

¹⁹ Shan Manuscripts Part I, B.J. Terwiel and Chaichuen Khamdaengyodtai, Frana Steiner Verlag, Stuttgart, Germany, 2003, p 43.

กำเนิด บ้านโจงยาว เมืองหนอง และเจ้าหน่อคำ ๑๐๖;๑๑๖,๑๖: (พ.ศ. 2400 - 2459) ถิ่นกำเนิด เมืองหนิม เขตแกชีหม่านจ่าน

ศิลปะการเขียน การสร้างลิกโหลง เป็นศิลปะชีพแขนงหนึ่ง หมอลิกหรือจะเร (นักเขียน) หรือผู้คัดลอก จำเป็นต้องมีห้องเก็บเครื่องเขียนครบอย่างเป็นพิเศษ เช่น กระดาษสา กาว กาวยางไม้ น้ำรัก สำล ๑๒,๑๑๖: (ฝุ่นผสม) เป็นต้น เมื่อได้รับการสั่งสร้างหนังสือพับสา หรือเขียนเป็น บทกวีใหม่ขึ้น หรือสั่งให้คัดลอกทำเล่ม จะได้หยิบใช้ได้ทันที หมอลิก (นักเขียนหรือผู้คัดลอก) ที่เฉลียวฉลาดหรือที่มีปัญญาและไหวพริบดี จะเขียนชื่อหรือชีวประวัติของตนลงไปในช่วงโคลงกลอนที่เหมาะสมกับเรื่องราวของต้นฉบับ เป็นบทโคลงกลอนระบบเดียวกัน ชื่อบ้านถิ่นฐานของเจ้าศรัทธาเดิม (ผู้เริ่มสร้างหนังสือ) ก็ให้มีอยู่คงเดิม ประวัติชื่อเมืองและสังคม การครองชีพ และเนื้อเรื่อง รวมทั้งระบบการประพันธ์ให้อยู่คงเดิม ประมาณการใช้หน้ากระดาษให้พอดี

หากจ้างคัดลอกอย่างเดียว ค่าจ้างปรกติ หากเขียนบทกวีใหม่ค่าจ้างแพงขึ้นมาก และใช้เวลามาก เขียนลงเรียบร้อยแล้ว หากมีการตกแต่งลงรักปิดทองคำ ใช้สำล ๑๒,๑๑๖: ประดับเป็นลวดลาย ประดับเพชรพลอย (อัญมณี) หรือกระจกสี อย่างประณีตก็เป็นราคาแพงมาก เมื่อตกแต่งเรียบร้อยแล้วนั้น หนังสือพับได้พับสานั้น หากวางไว้ไม่ได้เปิด จะดูเหมือนทองคำแท่งใหญ่ๆ วางไว้ ยังมีเพชรพลอยอัญมณีหรือกระจกสีประดับไว้ ยิ่งดูเหมือนเมล็ดพลอยอัญมณีวางอยู่บนทองคำแท่ง เป็นสิ่งมีค่าทางด้านศิลปะมาก หน้าปกหลังสือโบราณก็ตกแต่งแบบนี้เช่นเดียวกัน หนังสือโบราณและพับสาต่างๆ เหล่านี้ คือ มรดกล้ำค่าของชนชาวไต ชนเผ่าตระกูลไตทั้งนั้น

ข้อสรุป

ความไต เป็นลิกไต ๑๒:๐: ๐๖๐:๐: (ภาษาไต คือ หนังสือหรือสัญลักษณ์ไต)

ลิกไต เป็นเลือดไต ๐:๐: ๐๖๐:๐: (หนังสือไต คือ เลือดไต)

เลือดไต เป็นเมืองไต ๐:๐: ๐๖๐:๐: (เลือดไต คือ เมืองไต หรือประเทศชาติ)

ข้อความข้างบนนี้ ทำให้เข้าใจเรื่องของคนและชนชาติ เพื่อให้เข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์ไต และกลุ่มชนเพื่อนบ้าน โดยมองผ่านความเคลื่อนไหว ทางสังคมวัฒนธรรมและแรงผลักดัน ทางเศรษฐกิจการเมือง ของกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่า ซึ่งรวมตัวเป็นชนชาติประเทศ ซึ่งมีการใช้ภาษาไต เป็นสื่อกลาง ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน

ตั้งที่กล่าวมาแล้ว ชนชาวไตใช้ภูมิปัญญาชนชาติของตนผลิตอุปกรณ์ใช้ในการบันทึกวิชาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของตนขึ้นเอง จึงมีคำศัพท์เป็นของตน วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตก็ใช้วัตถุดิบธรรมชาติแวดล้อม ใช้ทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมในท้องถิ่นของตนผลิตขึ้น รวมทั้งวิธีตกแต่ง การเก็บรักษา การเผยแพร่และการกระจายความรู้ต่างๆ ล้วนแต่มาจากภูมิปัญญา ความอดุสาหะ พากเพียรของหมอลี้ก (กวี) ชาวไตทั้งสิ้น และเป็นมรดกร่วมของชนชาวไต

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าภาพและหนังสือ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติตระกูลไต จะเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นอย่างยิ่งในอนาคต หรือในยุคสมัยชนรุ่นต่อไป